

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND TREATISES

UDC 271.2-732.3-284(495.9)“2016”
<https://doi.org/10.2298/ZMSDN2178177K>
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

ПОСТСАБОРСКА РЕЦЕПЦИЈА ДОКУМЕНТА
„МИСИЈА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ”

РАДЕ КИСИЋ

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Мије Ковачевића 116, Београд, Србија
rkisic@bfspc.bg.ac.rs

САЖЕТАК: У овом чланку анализира се документ „Мисија Православне Цркве у савременом свету” и његова рецепција након Светог и Великог сабора Православне цркве на Криту 2016. године. Будући да на разумевање значаја самог документа битно утиче процес предсаборске припреме као и ставови појединих помесних православних цркава, први део текста посвећен је тим питањима. Након усвајања документа на Сабору уследиле су бројне анализе и реакције од којих су у овом тексту представљене само оне које могу послужити као репрезентативне. Уз посебан осврт на екуменска и међуверска питања највећа пажња у раду посвећена је документу „За живот света. Ка социјалном етосу Православне Цркве”, који се сматра за до сада најважнији пример рецепције документа „Мисија Православне Цркве у савременом свету”.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сабор, мисија, етика, етос, социјално учење, Православна црква

Однос Православне цркве према савременом свету по први пут¹ се нашао у темама за будући Сабор Православне цркве у каталогу који је формулисан на I Свеправославној конференцији, одржаној на Родосу 1961.

¹ Прво помињање социјалних питања у предсаборском процесу десило се, према Агадјаниану, на теолошкој конференцији у Атини 1936. године. Видети: [Agadjanian 2016: 6].

године [Ionita 2014: 123–130]. У оквиру општег наслова „Православље у свету”, као трећа подтема наводи се наслов (веома сличан поднаслову касније усвојеног документа): „Допринос помесних Православних Цркава преовладавању хришћанских идеала мира, слободе, братства и љубави међу народима” [Kallis 2013: 260]. Поред тога, у оквиру осме теме каталога насловљене „Социјални проблеми” наведен је читав низ питања која би Сабор морао размотрити као што су вештачка оплодња, васпитање деце, пренасељеност, социјалне установе, азил, дискриминација [Kallis 2013: 260].

Премда је раније, судећи према каталозима тема са претходних припремних састанака (нпр. на заседању Међуправославне комисије у манастиру Ватопеду 1930. године), било предвиђено да се на дневном реду Сабора пре свега нађу теме које се тичу унутрашњег уређења и међусобних односа помесних Православних цркава, већ од шездесетих година прошлог века постала је очигледна неопходност да Православна црква на Сабору понуди своје одговоре на цео низ савремених друштвених појава и изазова са којима су суочени, како верници тако и Црква у целини.² Ову свест о неопходности делили су и учесници III Предсаборске свеправославне конференције у Шамбезију 1986, на којој је усвојен први нацрт документа „Мисија Православне Цркве у савременом свету”³. председавајући ове конференције митрополит мирски Хризостом је током конференције у уводној речи истакао да етичка и социјална питања снажно заокупљају пажњу православних верника (као уосталом и целокупног човечанства), који осећају потребу да по овим питањима чују аутентични глас Цркве као и њене јасне и конкретне ставове о неким другим темама које се тичу живота верника и Цркве у свету [Kallis 2013: 528].⁴ Имајући у виду време настанка овог нацрта као и комплексне друштвено-политичке односе са којима су поједине Православне цркве биле суочене у својим матичним земљама, текст је био (можда изненађујуће) садржајан и актуелан, а велика пажња посвећена је између осталог православном разумевању мира, достојанства људске личности, људској слободи и солидарности међу народима, у чему се свакако види печат времена настанка документа [Kisić 2017: 90].⁵ Поменута актуелност овог нацрта имала је и своје наличје. Наиме, будући да су припреме за критски Сабор потрајале много дуже него што је то било очекивано,⁶ документ је у међувремену

² Да ли је и, ако јесте, у којој мери је на ову одлуку утицао Други ватикански сабор Римокатоличке цркве (одржан 1962–1965. године) и посебно документ *Gaudium et spes, Пастирска конституција о Цркви у савременом свету*, који је усвојен 1965. године и који се експлицитно бави односом Римокатоличке цркве према савременом свету, тренутно остаје отворено питање и свакако завређује испрпније истраживање. О *Gaudium et spes* видети: [Pesch 2001: 332–350; Sievernich 2013; Wenzel 2005: 173–205].

³ Текст на српском језику видети у: [Свјетли и Велики Сабор Православне Цркве 2017: 131–149]. Даље у овом раду биће коришћен скраћени назив овог документа: *Мисија*.

⁴ Видети о томе такође: [Kisić 2017: 89].

⁵ Целокупан текст нацрта видети у: [Kallis 2013: 540–549].

⁶ Узроке за пролонгирање припрема за Свети и Велики сабор Православне цркве свакако треба, између осталог, тражити и у великим друштвено-политичким променама у Источној и Југоисточној Европи деведесетих година 20. века. Као илустрација поменутог пролонгирања припрема најбоље може послужити чињеница да је након III Предсаборске

изгубио на актуелности и стога је у јануару 2016. године на Сабрању предстојатеља помесних православних црква усвојена ревидирана верзија текста која се нашла и на дневном реду Сабора 18–27. јуна 2016. година [Ionita 2017: 24].

Чињеница да је овај текст био први на дневном реду „Светог и Великог Сабора Православне Цркве” (тако гласи званични назив) односно да је први усвојен може се евентуално објаснити чињеницом да је у вези овог документа након коначног прихватања његовог нацрта од стране помесног Сабрања поглавара у јануару 2016. године постојао релативно висок степен консензуса.⁷ Већ и пре коначне редакције документа Ларенцакис (Larentzakis) је 2007. године писао да је *Мисија* толико значајан документ да већ он сâм оправдава сазивање Сабора [Larentzakis 2007: 174]. Чак су и представници појединих православних цркава које нису учествовале на Сабору, пре самог Сабора (у време када њихово учешће није довођено у питање) имали високо мишљење о овом документу. На Сабору епископа Руске православне цркве 2. фебруара 2016. године патријарх Кирил је наглашавао важност овог документа истичући да је то најактуелнији од свих докумената који треба да се нађу на дневном реду Сабора [Bortnyk 2017: 34–36]. Значај овог документа је, према патријарховом мишљењу, управо у томе што је у њему изложен став Православне цркве о комплексним и узнемирујућим процесима који карактеришу социјални, економски, политички и етички живот савременог света [Bortnyk 2017: 34].

Судећи према појединим извештајима, на Сабору је усвајање овог документа протекло без већих расправа изузев у случају предлога грчке Цркве да би у самом документу уместо појма „личност” боље било користити термин „човек” [Максим 2016: 47]. Премда ова расправа није била нова, тј. покретана је и пре коначне редакције текста из јануара 2016. године, ни овај пут није наишла на шире прихватање и у *Мисији* је остао термин „личност”, који се у савременом православном контексту најчешће повезује са богословљем митрополита пергамског Јована Зизјуласа.⁸ Након овог, и неких других предлога Српске православне цркве, документ је усвојен на Сабору већ у првим данима заседања [Максим 2016: 47–50].

ПРВЕ РЕАКЦИЈЕ

Премда може зазвучати апсурдно, рецепција *Мисије* отпочела је и пре њеног усвајања од стране Сабора. Наиме, од 9. до 16. јуна 2016. године на Криту је заседала Међуправославна комисија која је имала задатак да састави саборску посланицу. Документ који је настао као плод рада ове

свеправославне конференције (1986), наредна (IV) Предсаборска свеправославна конференција одржана тек 2009. године.

⁷ Међутим, претходно су се током припремног процеса 2014. и 2015. године водиле интензивне расправе о овом документу и постигнути степен консензуса јесте плод напорних и исцрпних дискусија. Видети: [Bortnyk 2017: 34; Delikostantis 2017: 75].

⁸ Епископ западноамерички Максим пише да је стварна интенција овог предлога била да се оспори статус термина „личност” који је он задобио у савременој православној теологији. Видети: [Максим 2016: 47].

комисије назван је *Енциклика* или *Окружна послианица Светиої и Великої Сабора Православне Цркве*⁹ и у њој је обрађен читав низ питања која се обрађују и у *Мисији* (нпр. Мисија Цркве у свету, Црква пред савременим изазовима, Црква пред глобализмом и др.). Стога је природно што се *Енциклика* на више места позивала на *Мисију* [Delikostantis 2017: 75] и тиме означила почетак њене рецепције и то у саборском окружењу које је суштински произвело оба документа. Упркос (делимичној) тематској сличности већ након првог читања уочљиве су и неке разлике између *Мисије* и *Енциклике*. Не улазећи у анализу садржаја треба напоменути да се чињеница да је *Енциклика* настала као плод рада једне Комисије у релативно кратком временском периоду позитивно одразила на компактност текста саме *Енциклике*. Са друге стране, у случају *Мисије* видљиви су трагови чињенице да је овај документ настајао у једном дужем периоду и да је плод различитих редакција.

Очекивања од *Мисије* нису била превелика ни непосредно пре Сабора. Васмут (Wasmuth) је у својој критици документа истакла да недостаје „спона” са савременошћу, да неки појмови и концепти остају недовољно рефлектовани (нпр. појмови секуларност, модерна), док нпр. питања различитих друштвених и државних уређења односно концепт демократије остају изван пажње овог документа. С друге стране, као позитивне аспекте документа Васмут истиче критику светских економских структура односно гомилање богатства у рукама малог броја људи и критику прекомерног потрошачког начина живота [Wasmuth 2016: 8]. Агадјаниан (Agadjanian) у коначној предсаборској редакцији текста препознаје један конзервативни заокрет у односу на претходне верзије текста и сматра да је то цена консензуса односно прихватања нацрта *Мисије* у јануару 2016. године [Agadjanian 2016: 6–7].

Нешто шира рецепција *Мисије* уследила је наравно након њеног усвајања и објављивања, и то пре свега у теолошко-академском окружењу.¹⁰ На низу научних скупова анализирана је *Мисија* или поједини њени аспекти.¹¹ Слично као и Васмут, и Макридис (Makrides) критикује неразликовање између односа према свету и односа према модерни као и делимично конзервативан тон документа, али ипак истиче да *Мисија* сведочи о повећаном сензибилитету Православне цркве за питање односа према савременом свету [Makrides 2017]. Позитиван однос и отвореност према савременом свету као позитивну карактеристику *Мисије* наглашава и Бортник (Bortnyk), налазећи притом извесне сличности између *Мисије* и Пастирске конституције Другог ватиканског сабора *Gaudium et spes* [Bortnyk 2017]. Упркос одређеним примедбама, Василевич (Vasilevich) сматра да *Мисија*

⁹ Текст на српском језику видети у: [Светиї и Велики Сабор Православне Цркве 2017: 51–81]. Даље у овом раду биће коришћен скраћени назив овог документа: *Енциклика*.

¹⁰ Упркос чињеници да је од Сабора прошло више година стиче се утисак да је рецепција саборских докумената на парохијском односно епархијском нивоу задатак који предстоји.

¹¹ У овом кратком прегледу немогуће је чак и поменути све текстове и ауторе који се баве *Мисијом* и стога ће овде бити представљени само они ставови које представљају одређене тенденције у рецепцији овог документа.

ипак представља „референтну вредност за православно социјално учење” [Vasilevich 2017: 19], која може послужити као добра основа за даљу разраду ових питања. Допринос *Мисије* православному богословљу у позитивном светлу сагледава и Дестивеле (Destivelle) [Destivelle 2018: 114]. С друге стране, поред несумњивог значаја овог документа треба приметити да у самом тексту нема неких „неочекиваних и за рецепцију превише изазовних елемената, односно да у њему не стоји готово ништа што се у Православној цркви већ не учи или не живи” [Kisić 2017: 93]. Међутим, чињеница је да је саборским прихватањем овај документ, односно учење изражено у њему, добило један сасвим нови степен обавезности у православној теологији.

ЗА ЖИВОТ СВЕТА

Рецепција одлука било којег сабора свакако је много шири и свеобухватнији процес и он се не може свести на академску теолошку анализу односно процену. Суштински процес рецепције тиче се пре свега целокупне Цркве јер је она позвана да саборске одлуке преточи у праксу [Vletsis 2018: 159], односно да те одлуке стално актуализује у животу Цркве продубљујући их на тај начин. Када је реч о рецепцији *Мисије*, у том погледу посебну пажњу заслужује документ „За живот света. Ка социјалном етосу Православне цркве”¹² [За живоїм светиа, 2020]. Овај документ је плод рада посебне теолошке комисије која је од Васељенског патријарха Вартоломеја јуна 2017. године добила мандат да припреми документ о социјалној доктрини Православне цркве полазећи од вишевековног Предања Православне цркве, али свакако узимајући у обзир и савремену праксу и изазове [За живоїм светиа, 2020: Preface]. Посебност овог мандата, а тиме и релевантност за тему овог чланка, јесте што је нови документ требао да буде утемељен на закључцима критског Сабора, односно нови документ је имао за циљ да даље развије учење критског Сабора. Стога се *За живоїм светиа* у првом плану разуме као рецепција критског Сабора и у том духу мора да буде схваћена и тумачена [Athanasiou 2020: 3]. Да овај документ ипак не би остао искључиво у оквиру стручне теолошко-академске процене, васељенски патријарх је у децембру 2017. године од свих митрополија у саставу Васељенске патријаршије затражио да доставе извештаје о горућим социјалним проблемима с којима су православни верници конфронтирани и да понуде пастирске одговоре на ове проблеме у светлу православног сведочења у савременом свету. Више од 25 митрополија одазвало се овом позиву и њихови одговори су послужили као основа за састављање документа *За живоїм светиа* [Athanasiou 2020: 3]. Посматрано из перспективе рецепције *Мисије* као и других докумената критског Сабора у овом случају имамо рецепцију на два нивоа: најпре на епархијском нивоу и то из пастирске перспективе, а потом и на академском нивоу из теолошке перспективе, што наравно даје један нови квалитет самом документу *За живоїм светиа*.

¹² Даље у овом раду биће коришћен скраћени назив овог документа: *За живоїм светиа*.

Једна друга посебност када је реч о овом документу јесте да су у његовом састављању учествовали теолози блиски Васељенској патријаршији али који већим делом долазе са „запада”, а највећи део њих чине чланови Грчке православне архиепископије из Америке, која је била носилац организације рада око овог документа [Athanasiou 2020a: 3].¹³ Померањем фокуса рецепције саборских докумената са „матице” на „дијаспору”, и то посебно северноамеричку, створило је претпоставке не само за један донекле другачији приступ критским документима, него и за једну другачију артикулацију православне социјалне доктрине. С друге стране, премда је класична подела на „исток” и „запад” свакако превазиђена, у документу *За живој̄ светӣа* се ипак не могу превидети одређени утицаји „западне” православне теологије (нпр. у избору тема) што документу отвара нове перспективе, али такође представља сведочанство чињенице, да се модел исток-запад више не може примењивати на православну теологију.

Након закључења рада на прелиминарној верзији документа у октобру 2019. године, *За живој̄ светӣа* је разматран на Синоду Васељенске патријаршије и након ситнијих дорада враћен је Комисији ради објављивања у јануару 2020. године. *За живој̄ светӣа* је 27. марта 2020. публикован на 14 језика (између осталих и на српском) [Athanasiou 2020: 3].

ПРИМЕРИ РЕЦЕПЦИЈЕ

Већ на први поглед очигледно је да *За живој̄ светӣа*, како тематски тако и обимом, завређује озбиљно истраживање, а посебно у контексту ранијих докумената Православне цркве који се баве идентичним или сличним темама као што су *Основи социјалне концепције Руске љавославне цркве* и *Основи учења Руске љавославне цркве о досјојансӣву, слободи и људским љравима*.¹⁴ Поред тога, *За живој̄ светӣа* се мора посматрати у светлу рецепције свих докумената критског Сабора, јер он поред *Мисије*, која му је тематски посматрано најблискија, узима у обзир и друге саборске документе (пре свих *Енциклику*). Међутим, исцрпна истраживања свих ових питања далеко би правазишла границе теме овог текста. Стога ће овде бити обрађене само поједине теме односно питања која тематизује *Мисија*, а која се потом могу наћи и у документу *За живој̄ светӣа*. Циљ овог поређења није дакле минуциозно компаративно истраживање (не)комплементарних елемената *Мисије* и *За живој̄ светӣа*, него скицирање тенденција у рецепцији *Мисије* од стране *За живој̄ светӣа*. Поред тога, посматрано из перспективе православне теологије, у прилог

¹³ Чланови Комисије били су: “Rev. Dr. John Chrysavgis, Ecumenical Patriarchate (chair); Dr. David Bentley Hart, Notre Dame Institute for Advanced Study; Dr. George Demacopoulos, Fordham University; Dr. Carrie Frederick Frost, St. Sophia Ukrainian Orthodox Seminary; Rev. Dr. Brandon Gallaher, University of Exeter; Rev. Dr. Perry Hamalis, North Central College; Rev. Dr. Nicolas Kazarian, Greek Orthodox Archdiocese of America; Dr. Aristotle Papanikolaou, Fordham University; Dr. James Skedros, Holy Cross School of Theology; Dr. Gayle Woloschak, Northwestern University; Dr. Konstantinos Delikostantis, Ecumenical Patriarchate; Dr. Theodoros Yiangou, University of Thessaloniki” [*За живој̄ светӣа*, 2020: Preface].

¹⁴ Једно од првих таквих дела требало би да изађе крајем марта 2021. [Schon 2021].

нагласка на поређењу *Мисије* и *За живој̄ светӣа* говори још једна чињеница – будући да је нацрт *Мисије* прихваћен од стране свих предстојатеља у јануару 2016. године она условно говорећи има „свеправославни“¹⁵ карактер, док су нпр. *Енциклику* прихватиле само православне цркве које су присуствовале Сабору.¹⁶

Када је реч о темама које би могле послужити за поређење ова два документа на првом месту била би то тема људских права. Наиме, након објављивања *Мисије* очигледно је да овој теми није посвећена велика пажња, иако се међу православним теолозима, а и на различитим екуменским скуповима, о теми људских права доста расправља.¹⁷ У првом поглављу *Мисије* насловљеном „Вредност људске личности“ говори се да вредност човека произлази из створености по икони и подобију Божијем [*Светӣи и Велики Сабор Православне Цркве*, 2017: 133]. У другом поглављу („О слободи и одговорности“) на самом почетку се каже да је слобода један од најузвишенијих Божијих дарова човеку али се касније акценат ставља на злоупотребе слободе односно трагичне последице зла у свету [*Светӣи и Велики Сабор Православне Цркве*, 2017: 133]. Сам термин „људска права“ помиње се у тексту свега два пута [Kisić 2017: 91]. Насупрот томе, у документу *За живој̄ светӣа* људским правима посвећује се неупоредиво већа пажња.¹⁸ У седмом поглављу „Православље и људска права. *Створио си нас њо свом лику и њодобију*“ између осталог се истичу хришћански корени концепта људских права као и неутуђивост људских права. Даље се ту говори о суштинском приоритету људских права односно људског достојанства, слободе, једнакости и правде у односу на социјални, грађански и правни устав било које државе („Ниједан сет закона, никаква област привилегија или посебне бригае, никакав национални или међународни императив не превазилази апсолутни морални захтев људских права према држави и свим њеним институцијама“ [*За живој̄ светӣа*, 2020: §62]), о неповредивости људских права угрожених група у друштву (одрасли и деца на принудном раду, мигранти и тд.). Притом треба обратити пажњу да се говор о људским правима не смешта искључиво у библијско-светоотачке оквире него се повезује са *Декларацијом француске скупштинине* (1789) и са *Универзалном декларацијом о људским њравима* (1948), односно говори се да православно хришћани „могу и треба са задовољством да усвоје језик људских права када желе да унапреде правду и мир међу народима и државама и одбране слабе од моћних...“ [*За живој̄ светӣа*, 2020: §61].

¹⁵ Овде посебно треба нагласити утицај који су представници Руске православне цркве имали на коначну верзију нацрта овог документа.

¹⁶ На Сабору нису учествовале Антиохијска православна црква, Грузијска православна црква, Руска православна црква и Бугарска православна црква.

¹⁷ Документи Руске православне цркве „Основи социјалне концепције Руске православне цркве“ и „Основи учења Руске православне цркве о достојанству, слободи и људским правима“ значајно су допринели распламсавању ових расправа.

¹⁸ Узроке ове диспропорције треба између осталог тражити у чињеници да савремени концепт људских права (а посебно његов обим) представља изазовну тему у актуелној православној теологији око које не постоји потпуни консензус.

У контексту вредности људске личности у *Мисији* се помињу екуменски и међурелигијски односи, односно истиче се да је зарад заштите вредности човека неопходно развијати међухришћанску и међуверску сарадњу [*Свети и Велики Сабор Православне Цркве*, 2017: 133–135]. Међуверска сарадња се и у *За живој светиа* доводи у везу са заштитом људског достојанства [*За живој светиа*, 2020: §61], али се екуменски и међурелигијски односи много шире експлицирају неголи што је то случај у *Мисији*. Разлоге овога, између осталог, свакако треба тражити у чињеници да се рецепција документа *За живој светиа* не односи само на *Мисију* него и на *Енциклику*, а у погледу екуменских односа пре свега на документ „Однос Православне цркве са осталим хришћанским светом”. Међутим, као ни поменути документ ни *За живој светиа* не улази у решавање неких отворених еклисиолошких питања која су се много озбиљније поставила након Сабора¹⁹, већ се у §50 истиче начелно еклисиолошко саморазумевање Православне цркве док се у §51 и §54 истиче стална посвећеност дијалогу са другим хришћанима, без покушаја одређења еклисиолошког статуса других хришћанских заједница.

Велика пажња како у *Мисији* тако и у *За живој светиа* посвећена је православном разумевању мира односно осуди рата и насиља.²⁰ Изнесени ставови по овим питањима су у оба документа комплементарни. Поред опште осуде сваке врсте насиља и рата, у *За живој светиа* се експлицитно изражава резерва према тзв. праведним ратовима: „Па ипак, Православна црква такође никада није развила било какву ’теорију праведног рата’ која унапред тежи и на основу апстрактних принципа оправдава и морално подржава државно коришћење насиља у случају када се испуни скуп општих критерија. Она заиста никада не може рат назвати ’светим’ или ’праведним’” [*За живој светиа*, 2020: §46]. С друге стране, јасно се истиче и то да је Православна црква свесна неизбежности ратних сукоба у неким случајевима *Свети и Велики Сабор Православне Цркве*, 2017: 139], као и то да Православна црква „није током историје настојала на строго пацифистичком одговору на рат, насиље и угњетавање, нити је Црква забранила верницима служење у војсци или полицији” [*За живој светиа*, 2020: §46].

У последњем поглављу *Мисије* сажето је обрађен цео низ питања која се тичу социјалног служења Цркве, неједнакости у расподели материјалних добара, потрошачког начина живота, прекомерне употребе природних ресурса, еколошке кризе, потенцијалне опасности од неконтролисаних научних истраживања [*Свети и Велики Сабор Православне цркве*, 2017: 141–149]. Сва ова (и многа друга) питања *За живој светиа* преузима и даље разрађује не остајући притом на нивоу начелних ставова, већ се поједини изазови са којима је човек данас суочен доста детаљно обрађују (нпр. питања економије и технологије).

¹⁹ Видети о томе: [Kisić 2017a].

²⁰ Видети о томе: [Djakovac 2015].

ЗАКЉУЧАК

Премда се након критског Сабора неретко могло чути да се од *Мисије* „очекивало више”, досадашња рецепција је показала да су неки критички гласови ипак били преоштри. У једном релативно (имајући у виду број обрађених тема) кратком документу презентовано је учење Православне цркве по многим, за живот савременог човека, кључним питањима. Критике да су ова учења у *Мисији* понегде остала на нивоу „општих начела” са недовољним конкретизацијама су разумљиве али, имајући у виду природу и смисао саборских докумената уопште, ипак их треба прихватити са дужном резервом. С друге стране, *Мисија* се не сме посматрати као „изолован” документ него да се чита и тумачи у контексту других саборских докумената и тек тада је могуће оценити њене домете и потенцијал. Досадашња рецепција је показала да су границе овог потенцијала много шире него што се то на први поглед може учинити. Поред тога, треба имати у виду чињеницу да је *Мисија* (односно макар њен нацрт из јануара 2016. године) плод консензуса свих помесних православних цркава (упркос постсаборским критикама од стране појединих цркава) и да то не само утиче на „вредност” једног оваквог документа него, с друге стране, условљава и комплексност у процесу проналажења консензуса по свим питањима.

И управо је ту можда једна од кључних разлика између докумената *Мисија* и *За живој светиа*. *За живој светиа* многе теме обрађује детаљније и садржајније, настоји да покрене дискусију о одређеним питањима, поставља неке нове и изазовне тезе и могуће је да је овај документ најбоља теолошка вест коју је православни свет у овим тешким временима пандемије могао да објави [Мога 2020: §19], али у случају овог документа „се за реч није јавила нека свеpravославна авангарда него пре свега нова америчка грчко-православна теологија: један јак, модеран, отворен али регионални глас” [Мога 2020: §20]. У том смислу оправдана је критика да *За живој светиа* мало пажње посвећује локалним социјално-етичким контекстима помесних православних цркава у Источној и Југоисточној Европи. Међутим, *За живој светиа* није ни замишљен као документ који ће ставити последњу реч на у њему обрађене теме нити му то његов канонско-правни статус допушта²¹, него је овде реч о позиву на (преко потребни) дијалог о социјалном етосу Православне цркве: „Комисија такође тражи од православних богословија, универзитета, манастира, парохија и придружених организација да подстакну размишљање о овом документу, да опросте његове недостатке, покушају да повећају његове врлине и олакшају његово усвајање међу верницима. Најискренија је молитва свих који су радили на овом документу да оно што је овде написано буде од помоћи да се унапреди рад који је 2016. године отпочео Свети и Велики сабор Православне цркве, а додатно ће помоћи у испуњавању воље Божје у Његовој Цркви и свету” [*За живој светиа*, 2020: §82].

²¹ Видети: [*За живој светиа*, 2020: Patriarchal Endorsement].

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Максим, Епископ Западноамерички (2016). *Дневник са Сабора*. Алхамбра: Севастијан прес; Врњци: Интерклима-графика.
- Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве* (2007). Са руског превели: Марина Обижајева и Владимир Куриљов; превод редиговала Ксенија Кончаревић; коначну редактуру извршио епископ бачки Иринеј. Нови Сад: Беседа.
- Основи учења Руске Православне Цркве о достојанству, слободи и људским правима (2009). у: Радован Биговић (ур.), *Људска љава у хришћанској традицији*, Београд: Службени гласник и Хришћански културни центар, 11–33.
- Свети и Велики Сабор Православне Цркве. Учешће и сведочење Српске Православне Цркве на кријском Сабору о Педесетници 2016.* (2017). Цетиње и Београд: Свети-гора.
- Agadjanian, Alexander (2016). Die moderne Welt aus der Sicht der Orthodoxen Kirche. *Religion & Gesellschaft in Ost und West*, 6–7: 5–7.
- Athanasios, Stefanos (2020a). Asketische und liturgische Erfahrung als Grundlage des Soziallethos. *Religion & Gesellschaft in Ost und West*, 11: 3–5.
- Bortnyk, Sergii (2017). Zwischen Tradition und Erneuerung. Die Sendung der Orthodoxen Kirche in der heutigen Welt. *Catholica*, 71: 33–37.
- Delikostantis, Konstantinos (2017). Die Enzyklika der Heiligen und Großen Synode der Orthodoxen Kirche. *Orthodoxes Forum* 31: Hefte 1+2, 75–80.
- Destivelle, Hyacinthe (2018). Das Heilige und Große Konzil von Kreta. Einige Eindrücke und persönliche Überlegungen. *Una sancta*, 73(2): 112–121.
- Djakovac, Aleksandar (2015). Eschatological Realism: A Christian View on Culture, Religion and Violence. *ΦΙΛΟΘΕΟΣ*, 15: 220–231.
- Heller, Dagmar (2020). Ökumenische Impulse von “Für das Leben der Welt”. *Religion & Gesellschaft in Ost und West*, 11: 23–25.
- Ionita, Viorel (2017). Der Weg zur Einberufung der (Panorthodoxen) Heiligen und Großen Synode der Orthodoxen Kirche. *Orthodoxes Forum*, 31: Hefte 1+2, 15–26.
- Ionita, Viorel (2014). *Towards the Holy and Great Synod of the Orthodox Church: The Decisions of the Pan-Orthodox Meetings since 1923 until 2009*. Basel: Friedrich Reinhardt Verlag.
- Kallis, Anastasios (2013). *Auf dem Weg zu einem Heiligen und Großen Konzil: Ein Quellen- und Arbeitsbuch zur orthodoxen Ekklesiologie*. Münster: Theophano Verlag.
- Kisić, Rade (2017). Die Sendung der Kirche in der Welt von heute. *Orthodoxes Forum*, 31: Hefte 1+2, 89–93.
- Kisić, Rade (2017a). Die Fundamente stärken. Ein Kommentar zum Dokument des Konzils von Kreta über die “Beziehungen der Orthodoxen Kirche zu der übrigen christlichen Welt”. *Catholica*, 1: 52–59.
- Larentzakis, Grigorios (2007). Orthodoxe Prinzipien menschlicher Koexistenz. Vorbereitungsdokument der panorthodoxen Synode. In: Ingeborg Gabriel und Franz Gassner (Hgg.), *Solidarität und Gerechtigkeit. Ökumenische Perspektiven*. Ostfildern: Grünewald, 174–199.
- Makrides, Vasilios N. (2017). Zwischen Tradition und Erneuerung. Das Panorthodoxe Konzil 2016 angesichts der modernen Welt. *Catholica*, 71: 18–32.
- Moga, Ioan (2020). Sozialethische Avantgarde oder Reparaturwerkstatt? *Religion & Gesellschaft in Ost und West*, 11: 19–20.
- Nothelle-Wildfeuer, Ursula (2020). Gemeinsam unterwegs? Die neue orthodoxe Sozialethik und die katholische Soziallehre. *Religion & Gesellschaft in Ost und West*, 11: 26–28.
- Pesch, Otto Herman (2001). *Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Nachgeschichte*. Würzburg: Echter Verlag.
- Schon, Dietmar (2021). *Berufen zur Verwandlung der Welt. Die Orthodoxe Kirche in sozialer und ethischer Verantwortung*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.

- Sievernich, Michael (2013). Kirche im Kontext. Der “pastorale” Grundzug des Zweiten Vatikanischen Konzils. In: Dirk Ansorge (Hg.), *Das Zweite Vatikanische Konzil. Impulse und Perspektiven*. Münster: Aschendorff Verlag GmbH & Co., 1–22.
- Vasilevich, Natallia (2017). Die Soziallehre des Heiligen und Großen Konzils: Auf dem Weg, eine Kirche für die Welt zu werden. *Ökumenische Rundschau*, Januar–März 1: 12–28.
- Vlatsis, Athanasios (2018). Rezeption als “Deus ex machina” oder wie wird ein Konzil im Leben der Kirche integriert? Der Rezeptionsprozess des Panorthodoxen Konzils im deutschsprachigen Raum. *Una sancta*, 73(2): 152–168.
- Wasmuth, Jennifer (2016). Orthodoxie “in dieser Welt”: Positionsbestimmungen zum Panorthodoxen Konzil. *Religion & Gesellschaft in Ost und West*, 6–7: 8–9.
- Wenzel, Knut (2005). *Kleine Geschichte des Zweiten Vatikanischen Konzils*. Freiburg etc.: Herder.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- За живої свейїа. Ка соціјалном ейїосу Православне цркве*. Доступно на: https://www.goarch.org/social-ethos?p_p_id=56_INSTANCE_km0Xa4sy69OV&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_56_INSTANCE_km0Xa4sy69OV_languageId=sr_RS. Приступљено: 20. 1. 2021.
- Athanasiou, Stefanos, Ein orthodoxes Sozialethos für das 21. Jahrhundert? Das neue Sozialethos-Dokument des Ökumenischen Patriarchats von Konstantinopel und seine Bedeutung für die Welt von heute. Доступно на: <https://www.kas.de/documents/252038/7995358/Ein+orthodoxes+Sozialethos+für+das+21.+Jahrhundert.pdf/6efddfa9-afab-db17-0a53-758d23eca497?version=1.1&t=1607674624453>. Приступљено: 22. 1. 2021.
- For the Life of the World. Toward a Social Ethos of the Orthodox Church*. Доступно на: <https://www.goarch.org/social-ethos>. Приступљено: 20. 1. 2021.
- Gaudium et spes, Pastoral Constitution on the Church in the Modern World*, Доступно на: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html. Приступљено: 15. 1. 2021.

ÜBERSICHTSARTIKEL

NACHKONZILIARE REZEPTION DES DOKUMENTES “DIE SENDUNG DER ORTHODOXEN KIRCHE IN DER WELT VON HEUTE”

von

RADE KISIĆ
Universität Belgrad
Orthodoxe Theologische Fakultät
Mije Kovačevića 11b, Belgrad, Serbien
rkisic@bfspc.bg.ac.rs

ZUSAMMENFASSUNG: In diesem Artikel wird das Dokument “Die Sendung der Orthodoxen Kirche in der Welt von heute” und seine Rezeption nach dem Heiligen und Großen Konzil der Orthodoxen Kirche analysiert. Da für das Verständnis der Bedeutung dieses Dokumentes seine Vorgeschichte sowie die Stellungnahmen der lokalen Orthodoxen Kirchen von besonderer Bedeutung sind, werden sie im ersten Teil dieses Beitrags kurz

dargestellt. Nach der Annahme des Dokumentes durch das Konzil von Kreta, folgten zahlreiche Analysen und Reaktionen von denen in diesem Artikel nur diejenigen, die als repräsentativ gelten könnten, dargestellt werden. Unter Berücksichtigung der ökumenischen und interreligiösen Fragen wurde dem Dokument "Für das Leben der Welt. Auf dem Weg zu einem Sozialethos der Orthodoxen Kirche", das als derzeit wichtigstes Beispiel der Rezeption des Dokumentes "Die Sendung der Orthodoxen Kirche in der Welt von heute" gelten darf, besondere Beachtung geschenkt. Die komparative Analyse beider Texte hat gezeigt, dass das Dokument "Für das Leben der Welt" viele im früheren Dokument bestehende Themen neu aufgreift und weiterentwickelt. Da sich dieses Dokument als eine Vorlage für den zukünftigen Dialog versteht, ruft es zu einer weiteren und vertieften Rezeption des Konzils von Kreta auf.

SCHLÜSSELWÖRTER: Konzil, Sendung, Ethik, Ethos, Soziallehre, Orthodoxe Kirche